

ORTA ÇAĞ AVRUPA TOPLUMUNDA KOLLEKTİF KİMLİK DEĞİŞİMİ VE İSLAM FETİHLERİNİN ETKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Caner Övsan ÇAKAŞ¹

Özet

Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması her ne kadar Avrupa'da ekonomik, siyasi ve sosyal değişimlere neden olsa da Akdeniz merkezli Romalı kolektif kimliğinin tam olarak ortadan kalkmasına yol açmamıştır. Batı Roma İmparatorluğu'nun topraklarında kurulan barbar krallıklar büyük oranda Roma'nın dilini ve dinini benimsemiş, siyasi yapılarını Roma'yı örnek alarak sürdürmüşlerdir. Fakat 8'inci Yüzyılda Avrupa'da Romalılık esasına dayalı kolektif kimliğin büyük oranda zayıfladığı ve yerini Germanik unsurların baskın olduğu, Hıristiyanlığa dayalı ve kuzey merkezli bir kolektif kimliğe bıraktığı görülmektedir. Bu çalışmada da söz konusu kolektif kimlik değişimi ile İslam fetihleri arasındaki bağlantının analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda 8'inci Yüzyıldaki İslam fetihlerinin Katolik Kilisesi, yerel siyasi erkler ve Bizans İmparatorluğu üzerindeki etkileri mercek altına alınmış, söz konusu etkilerin kolektif kimlik değişiminde oynadığı rol üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonucunda İslam fetihlerinin Avrupa'da Akdeniz merkezli Romalılık esasına dayalı bir kolektif kimlikten kuzey merkezli, Germanik unsurların baskın olduğu ve Hıristiyanlığa dayalı bir kolektif kimliğe geçişte bağımsız değişken rolü oynadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa, Kolektif Kimlik, İslam Fetihleri, Romalılık, Hıristiyanlık.

AN INVESTIGATION ON THE COLLECTIVE IDENTITY IN THE MEDIEVAL EUROPEAN SOCIETY AND EFFECTS OF ISLAMIC CONQUESTS

Abstract

Although the collapse of the Western Roman Empire caused economic, political and social changes in Europe, it did not lead the complete elimination to the Mediterranean based Roman collective identity. The barbarian kingdoms established in the territory of the Western Roman Empire largely adopted the language and religion of Rome and continued their political structures by taking into consideration the Rome as an example. In the 8th century, however, it was seen that the collective identity based on Romanity in Europe was greatly weakened and left its place to a Christian and north based collective identity which was dominated by Germanic elements. In this study, it is aimed to analyze the link between the collective identity change and the Islamic conquests. In this context, the effects of Islamic conquests in the 8th century on the Catholic Church, the local political powers and the Byzantine Empire were examined, and the role of these effects in the exchange of collective identity was emphasized. As a result of the study, it was concluded that the conquests of Islam played an independent variable in the transition from a collective identity based on the Romanism to the Christian – north centered and Germanic one in the Europe.

Key Words: Europe, Collective Identity, Islamic Conquests, Romanism, Christianity

¹ Dr. 15 Kasım Kıbrıs Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği A.B.D., ovsancakas@hotmail.com. ORCID: 0000-0003-0199-7765.

GİRİŞ

Avrupa tarihinde Batı Roma İmparatorluğu'nun barbar kavimler tarafından yıkılması çok önemli ekonomik, siyasi ve sosyal sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Fakat söz konusu sonuçların Avrupa toplumunun kendisini tanımladığı “biz” kimliğinin içeriğinde tam olarak köklü bir paradigma değişikliğine yol açtığı da görülmemektedir. Zira her ne kadar Batı Roma İmparatorluğu siyasi olarak tarih sahnesinden silinse de onun mirası olan Akdeniz merkezli Romalı kolektif kimliğinin büyük oranda Batı Roma'nın yerini alan barbar krallıklar tarafından korunduğu ve kısmen de olsa varlığının İslam fetihlerine kadar sürdürüldüğü düşünülmektedir. Fakat İslam fetihlerinin yarattığı kolektif travma Avrupa toplumunun “biz” algısında önemli ve köklü bir değişimi ortaya çıkarmıştır. Bu değişimin en önemli dönüm noktasının da Frank İmparatorluğu ile Papalık arasında kurulan ittifak olduğu değerlendirilmektedir. Bu çalışmada da söz konusu kolektif değişim ile İslam fetihlerinin arasındaki nedensel bağlantının analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu minvalde öncelikli olarak ayrıntılı bir literatür taraması yapılmış, konu hakkında akademik çalışma yapan araştırmacıların eserleri mercek altına alınmıştır. Yapılan literatür çalışmasında Henry Pirenne ve Christopher Dawson gibi bazı araştırmacıların İslam fetihlerinin Avrupa kimliğinin oluşumundaki siyasi etkilerine değinirken, Jacques Le Goff ve Jacqueline Russ gibi araştırmacıların ise söz konusu İslam fetihleri sonucunda ortaya çıkan kültürel etkileşiminin Avrupa kimliğinin oluşumundaki etkisi üzerinde durdukları tespit edilmiştir. Bu çalışmada ise İslam fetihlerinin hem siyasi hem de kültürel etkisinin eş zamanlı olarak Ortaçağ Avrupa kimliğinin oluşumunda ve dönüşümünde etki ettiği husus üzerinde literatüre özgün bir katkı yapılması ayrıca hedeflenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde Şarلمان ve Karolenj dönemi öncesi Avrupa toplumun kolektif kimliği üzerinde durulacak, söz konusu kolektif kimliğinin bileşenleri, yapısı ve etkileri mercek altına alınacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise 8-9'uncu yüzyıllardaki İslam fetihleri ve bahse konu fetihlerin Avrupa toplumunda yarattığı kolektif travmaya değinilecektir. Akabinde de bu kolektif travmanın Avrupa toplumunun “biz” algısında yarattığı değişim incelenecektir. İkinci bölümde ayrıca söz konusu değişimin siyasi ürünü olarak değerlendirilebilecek Şarلمان dönemi Frank İmparatorluğu da mercek altına alınacaktır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise konunun genel bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

Şarلمان ve Karolenj Devri Öncesinde Avrupa Toplumu

4-5'inci yüzyıllarda Roma İmparatorluğu Avrupa'nın o güne kadar gördüğü en büyük barbar istilalarına maruz kalmıştır. 375 yılında başlayan ve tarihte Kavimler Göçü olarak tanımlanan bu istila hareketi Antik Çağ'ın bu muhteşem uygarlığının önce daha iyi bir savunma ve idare amacıyla 395 yılında Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmasına sonrasında da imparatorluğunun Batı bölümünün 476 yılında resmen yıkılmasına neden olmuştur (Baker, 2015, s. 369-372). Özellikle 5'inci yüzyılda kuzeydeki Vandallar, Gotlar, Vizigotlar, Lombartlar, Alanlar ve Franklar gibi Germen kavimlerinin 390 yılında Karadeniz'in kuzeyinden gelen Hunlar tarafından topraklarından çıkarılması, bahse konu kavimlerin yeni bir yurt bulmak amacıyla Batı Avrupa'ya akın etmesine ve Roma İmparatorluğu'nun topraklarını istila etmelerine sebep olmuştur (Baker, 2015, s. 373). Bu istila hareketleri sonucunda bir Akdeniz uygarlığı olan kadim Roma'nın toprakları üzerinde birbiri ardına barbar Germenik krallıklar kurulmaya başlanmıştır. Vandallar Kuzey Afrika'da, Vizigotlar İspanya'da, Franklar Galya'da, Gotlar İtalya'da kendi devletlerini kurmuşlardır (Baker, 2015, s. 374-398). Bahse konu istila hareketleri sırasında Roma şehri dahi yağmalanmış, Batı Roma İmparatorluğu siyasi olarak tamamen ortadan kalkmıştır (Baker, 2015, s. 400-406; Robert, 2002, s. 296-301). Ortaçağ tarihi alanında araştırma yapan çoğu bilim insanı Kavimler Göçü'nden Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşüne kadar varan süreci Antik Çağ'ın sonu ve Ortaçağ'ın başlangıcı olarak değerlendirmektedir (Le Goff, 2015, s. 45-50). Fakat bu siyasi değişimin tam olarak sosyal ve kültürel bir değişime yol açtığını

şüphelidir. Başka bir deyişle Roma'nın siyasi olarak çöküşünün ve barbar Germen kavimlerinin onun topraklarında bağımsız devletler kurmasının Avrupa'nın Akdeniz merkezli Romalı kimliği üzerinde yıkıcı bir etki yaparak onun yerine başka bir kolektif kimlik anlayışı getirdiği savının oldukça indirgemeci bir tanı olduğu söylenebilir (Dawson, 1976, s. 106-108). Roma 4'üncü Yüzyıldan itibaren başta Germenler olmak üzere birçok barbar kavimi bünyesinde eriterek Romalılaştırmıştır. Bu minvalde bu barbar kavimler zaman içerisinde Roma uygarlığına duydukları hayranlıkla karışık bir saygının sonucunda önce Roma'nın dini olan Hıristiyanlığı sonra da onun dilini yani Latince'yi benimsemeye başlamışlardır (Pirenne, 2012, s. 19; Dawson, 1976, s. 118). Henry Pirenne de benzer bir şekilde barbar kavimlerinin Roma'ya bir nefret değil aksine bir hayranlık duyduklarını öne sürerek, onların bütün isteklerinin imparatorluğu yıkmaktan ziyade onun belli bir bölgesine yerleşerek nimetlerinden yararlanmak olduğunu belirtmektedir (Pirenne, 2012, s. 21). Kaldı ki barbar kavimlerin Roma'yı istila etmelerinin bilinçli ve planlı bir hareket olmadığı söylenebilir. Pirenne'ye göre onları bu istila hareketine zorlayan nedenin büyük oranda Orta Asya'dan gelen Hunlar tarafından doğudaki topraklarından sürülmeleridir (Pirenne, 2012, s. 22). Zira her ne kadar Batı Roma'da imparatorluğu tarih sahnesinden silinse de hiçbir barbar kralı imparator olma girişiminde bulunmamış hatta çoğu Kostantinopolis'de bulunan Doğu Roma İmparatoruna saygı duymuş, onun üstün durumunu kabul etmiş ve Vizigot, Vandal, Ostrogot gibi barbar kralları kendi aralarındaki çatışmalarda dahi Kostantinopolis'teki imparatoru hakem olarak tanımışlardır (Tours, 1982, s. 38; Dawson, 1976, s. 120). Hatta bu Germen krallıkları çoğu zaman kendi bastıkları paraların üstlerine dahi Bizans İmparatorları'nın büstlerini kazımışlardır (Pirenne, 2012, s. 122). Batı Avrupa'da kurulan barbar krallıklarının Doğu Roma İmparatoru'na yönelik bu tutumları 8'inci yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir (Pirenne, 2012, s. 34-35).

Le Goff da benzer bir görüş öne sürerek Batı Roma'yı istila eden barbar kavimlerin üç önemli özelliğinden bahsetmektedir. Birincisi bahse konu barbar kavimler Roma, Bizans ve Asya imparatorlukları ile uzun süren bir ekonomik, sosyal ve siyasi ilişki içerisindeydiler. Bu nedenle Roma uygarlığına tamamen yabancı değillerdi. İkincisi, bu kavimlerden çoğu Romalıların aksine genellikle Katolikliğin yerine Katolik Kilisesi tarafından sapkın olarak kabul edilen Ariusçuluğu benimsemişlerdi. Üçüncüsü ise Alaric ve Odevaker gibi en güçlü ve nüfuzlu olanları dâhil olmak üzere Bizans imparatorunun manevi üstünlüğünü tanımışlar, Şarlman'a kadar hiçbir barbar kralı kendisini imparator ilan etme girişiminde bulunmamıştır. Bu minvalde Le Goff, barbar kralları kendilerini Roma'nın bir parçası olarak görmeye çalıştıklarını öne sürmektedir (Le Goff, 2017, s. 33-34). Pirenne ise Germen kavimlerinin büyük çoğunluğunun zamanla Romalılar içerisinde eridiğini belirtir. Pirenne'ye göre bu erimenin en önemli katalizörleri ise Roma dili olan Latince'nin ve Roma dini olan Hıristiyanlığın barbar Germenler kavimleri tarafından hızla benimsenmesidir. Dolayısıyla Hıristiyanlık ve Latince Ortaçağ Avrupa'sının kolektif kimliğinin iki dayanak noktası haline gelmiştir (Pirenne, 2012, s. 42). Pirenne, Hıristiyanlığın yayılması ile barbar kavimlerin kendi dillerini terk ederek Latince'yi benimsemeleri arasında da bir eş zamanlılık olduğu konusuna dikkat çekmiştir. Burada Hıristiyanlığın rolü önceliklidir. Çünkü önce Hıristiyanlığı kabul eden barbar kavimler ardından onun ibadet dili olan Latince'yi zaman içerisinde benimsemişlerdir. Başka bir deyişle siyasi olarak ortadan kalkan Roma, kendini dili ve dini aracılığıyla yeniden yaratmış, barbar kavimler Hıristiyanlık ve Latince aracılığıyla Romalılaşmışlardır (Pirenne, 2012, s. 43). Bu kapsamda bütün barbar kavimleri yerleşik hayata geçmelerinden sonra hızla eski barbar kültürlerinden uzaklaşarak Roma kültürünü benimsemişlerdir. Dolayısıyla her ne kadar Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü sanatta, kültürde, bilimde ve edebiyatta ciddi gerilemeleri beraberinde getirirse de barbar istilalarından sonra Roma manevi olarak yaşamaya devam etmiş ve varlığını bütün barbar krallıklarının bünyesinde sürdürmüştür (Pirenne, 2012, s. 48; Dawson, 1976, s. 124; Tours, 1982, s. 102-111). Başka bir deyişle Roma İmparatorluğu'na yönelik istilalar sonucunda Roma siyasetten kaybetse de kültürel olarak kazanmıştır. Çünkü istilacı Germen kavimleri kültürel kimliklerini

Hıristiyanlık ve Latince'nin etkisiyle kaybetmişler ve büyük oranda Roma'nın bir devamı haline gelmişlerdir (Bulut, 2016, s. 27; Dawson, 1976, s. 128-129).

Jean Gaudemet de bir Akdeniz uygarlığı olan Roma'nın siyasi olarak ortadan kalksa da 5'inci yüzyıldan sonra da yerine kurulan barbar krallıklarında kültürel ve sosyal olarak yaşamaya devam ettiğini öne sürmektedir. Gaudemet'e göre Roma her ne kadar artık bir imparatorluk olarak siyasi bir erk değilse de Avrupa'nın hukuki, idari, kültürel, ekonomik ve ruhani hayatına barbar istilalarından sonra da hâkim olmaya devam etmiş, kendisinden sonra kurulan bütün barbar krallıklara örnek model teşkil etmiştir (Gaudemet, 2015, s. 168-189). Benzer görüşü Karliag'da paylaşmaktadır. Karliag'ya göre Batı Roma'yı yıkan Germen kavimleri siyasi olarak zafer kazansalar da zaman içerisinde kendi kültürlerini kaybederek Romalılaşmışlar (Karliag, 2004, s. 51). Bu minvalde Gotlar, Vandallar, Vizgotlar gibi Germen kavimler sadece askeri yapılanmada hâkim olarak kalmış, hukuktan maliyeye, devlet idaresinden sanata, dinden kültüre geri kalan her şey Romalı olarak kalmaya devam etmiştir. Anılan dönemde Avrupa'nın ticari ilişkileri bile Roma döneminin Doğu ağırlıklı ticari yapısını korumuş, Avrupa'nın ticari ve ekonomik hayatı Akdeniz merkezli olmaya devam etmiştir (Pirenne, 2012, s. 193-197). Sonuç olarak Kuzey Afrika'da Vandallar'da, İspanya'da Vizigotlar'da, İtalya'da Ostrogotlar'da ve Galya'da Franklar'da zaman içerisinde Germenik kültür Romalılaşmaya tabi olarak zayıflamış ve neredeyse yok olmuştur (Russ, 2014, s. 53-57). Fakat bu Romalılaşma dalgasının Akdeniz havzasından Kuzey Avrupa'ya doğru gidildiği oranda da azaldığı söylenebilir. Özellikle Britanya ve Doğu Avrupa'da pagan inancını koruyan Germenik kavimler kısmen Romalılaşmış ya da hiçbir şekilde Roma etkisine tabi kalmamışlar, bazıları Hıristiyanlığı kabul etse de Germenik yapılarını büyük oranda korumuşlardır (Pirenne, 2012, s. 162).

Barbar krallıkların Romalılaşması sürecinde Kilise'nin de çok büyük bir önemi olduğu söylenebilir. Çünkü Kilise kendisini maddi olarak tarih sahnesinden silinen fakat ruhani ve kültürel olarak varlığını sürdüren Roma'nın mirasçısı olarak öne sürmüştür. Bu minvalde Kilise, eskiden Roma İmparatoru'nun şahsında birleşen halkları Hıristiyanlığın egemenliği altında kendi çatısı altında birleştirmeye çalışmıştır. Fakat bu birleştirme çabası 9'uncu Yüzyılı başına kadar siyasi bir şekil alamamıştır (Tours, 1982, s. 133-138; Pirenne, 2012, s. 49). Bu dönemde Kilise Roma İmparatorluğu'nun zihniyetini devam ettiren bir kurum olarak da öne çıkmaktadır. Kilise'ye göre Roma Tanrı'nın tasarladığı bir oluşumdur. Bu oluşum İmparatorun siyasi ve dünyevi otoritesi ile Kilise'nin ruhani otoritesinin birleştiği bir yapıya sahiptir. Bu yapıda Kilise dünyevi imparatorun boyunduruğu altındadır ve onun cismani otoritesini tanımaktadır. Bu nedenle barbar krallıklar her ne kadar kendi kurdukları krallıklarda azınlığı oluşturan kendi halklarının gözünde bir ulusal kral olsalar da Kilise'nin gözünde Kostantinepolis'deki imparatorun yönetim alanında yetki devri yaptığı bir nevi Roma valisi olarak değerlendirilmiştir (Tours, 1982, s. 140-141; Pirenne, 2012, s. 51-52). Kaldı ki Roma'daki Papalar dahi 9'uncu yüzyıla kadar Papa seçildikten sonra Ravenna'daki Bizans valisinin imparator adına onayını almaktaydılar (Çoban, 2014, s. 64-65; Pirenne, 2012, s. 78-79). Papaların bu eylemi onların Kostantinepolis imparatoruna karşı bağlılıklarının ve tabiiyetlerinin bir kanıtı olarak da görülebilir (Çoban, 2014, s. 80; Pirenne, 2012, s. 79). Kilise ile İmparator arasındaki bu tabiiyet ilişkisinin Roma İmparatorluğu zamanındaki ilişkinin devamından başka bir şey olmadığı düşünülmektedir.

Diğer bir önemli husus da 9'uncu yüzyılın başındaki Şarلمان ve Karolenj yönetimine kadar olan süreç içerisinde bütün barbar kralların ve krallık bürokrasisinin laik bir yapıya sahip olduğudur (Dawson, 1976, s. 120). Bu yapıda kral piskoposları atamakta ve dini kurumları kendi cismani boyunduruğu altında tutmaktadır. Piskoposların atandıkları yerlerdeki idari sorumlulukları küçük istisnalar dışında yok denecek kadar azdır. Bu dönemde Kilise ve Papa'ya gösterilen saygı ne kadar büyük olursa olsun hiçbir barbar krallıkta Kilise ile devlet bütünleşmemiştir. Kralların tahta çıkışlarında istisnalar dışında dini tören yapılmamış, resmi yazışmalarda dini ibareler çoğunlukla kullanılmamış, din adamları hayır işleri dışında kamu

görevlerine atanmamış ve Kilise'ye kendi iç işleri dışında yargı yetkisi tanınmamıştır. Çoğu barbar krallığında Kilise vergilendirilmeye de tabi tutulmuştur (Pirenne, 2012, s. 156-157; Dawson, 1976, s. 122). Bu krallıklarda Kilise tıpkı Bizans'ta ve Eski Roma'da olduğu gibi krala bağlı ve onun hizmetkârı statüsündedir. Başka bir deyişle 9'uncu yüzyıla kadarki Erken Ortaçağ olarak adlandırılabilir dönemde Kilise'nin iktidar paylaşımında krala rakip değil, aksine onun destekçisi olduğu görülmektedir (Pirenne, 2012, s. 69-70). Kaldı ki Kilise'nin krala bu sadakati ve bağlılığı o kadar sıkı bir hale getirilmiştir ki Katolik Kilisesi'ne göre sapkın olan Ariusçuluk'a inanan ilk barbar krallar zamanında dahi Kilise krallara karşı bir isyan veya başkaldırı hareketinde bulunmamıştır (Le Goff, 2008, s. 17-33). Bu yapının diğer Germenik kavimlerin aksine başlangıçtan beri Katolikliği kabul eden Frankların Merovenj döneminde de geçerli olduğu görülmektedir (Dawson, 1976, s. 124). Avrupa'da diğer kavimlere kıyasla oldukça güçlü bir devlet kuran Frank Merovenj hanedanı gerek bürokratik gerekse siyasi anlamda laik denilebilecek bir yapıya sahiptir. Zira Merovenj sarayında çalışan devlet görevlilerinin, kâtiplerin ve taşra memurlarının neredeyse tamamı dini bir sıfatı olmayan kişilerden oluşmaktaydı (Pirenne, 2012, s. 158). Bu arada Karolenj dönemi öncesi Avrupa'da Romalılaştırma kavramının devlet yönetiminde laikleşme olarak algılandığının da belirtilmesi önemlidir. Christopher Dawson'a göre Romalılaştırma demek Kilise'nin devlet idaresine girmesi anlamına gelmektedir. Çünkü Roma her ne kadar 4'üncü yüzyıldan sonra Hıristiyanlaşsa da pagan Roma devlet geleneğini korumuştur. Hıristiyan ruhban sınıfı tıpkı önceki pagan ruhban sınıfı gibi direk imparatorun otoritesine tabi tutulmuştur. Bu anlayışa göre imparator Tanrı'nın yeryüzündeki yönetici olarak aynı zamanda Kilise'nin de başı olarak kabul edilmektedir. Dawson, bu anlayışın Roma'nın kusurlu da olsa devamı olan erken Ortaçağ barbar krallıklarına da hâkim olduğunu öne sürmektedir (Dawson, 1976, s. 45-46).

Özetle Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışının Avrupa'da çok büyük bir siyasi değişime neden olsa da kültürel, ekonomik, ticari ve sosyal alanlarda aynı ölçüde bir değişime neden olmadığı, aksine kadim Roma uygarlığı yerine geçen barbar krallıklarda büyük oranda devam ettiği söylenebilir. Roma topraklarını istila eden barbar kavimler zamanla Roma değerlerini, dilini ve dinini benimseyerek Romalılaştırmışlardır. Bu dönemde Kilise'nin de Roma'nın imparatorun şahsında toplanmış dünyevi iktidarına saygı duyduğu hatta onun devam etmesine katkıda bulunduğu görülmektedir. Başka bir deyişle ne imparatorla girilen bir iktidar mücadelesi ne de Kilise'nin egemenliğine dayalı bir devlet sistemi söz konusudur. Roma sonrası barbar krallıklarında da Roma'nın laik sistemi büyük oranda devam ettirilmiş ve Kilise ile devlet bürokrasisi arasında kesin bir ayırım yapılmıştır. Aynı şekilde hiçbir barbar kral meşruiyetini Hıristiyanlık üzerinden sağlamaya çalışmadığı, Kostantinepolis'teki imparatorun hâkimiyetini kabul eden Kilise'nin de zaten böyle bir girişime mahal vermediği öne sürülebilir. Bu dönemde Avrupa toplumu hala Roma döneminde olduğu gibi Akdeniz temelli ve merkezli bir uygarlık olmaya devam ettiği, ilerleyen yüzyıllarda olduğunun aksine Germenik karakterin, Akdeniz merkezli Romalılık karşısında silik kaldığı değerlendirilmektedir. Bu minvalde dönemin Avrupa toplumunun kolektif bilincinin de Romalılık üzerinde kurulduğu söylenebilir. Bu dönemde Hıristiyanlığın her ne kadar toplumsal yaşamda güçlü etkilere sahip olsa da siyasi, ekonomik ve sosyal alanları kapsayan ve kolektif bilince tamamen hâkim olan bir olgu haline gelmediği düşünülmektedir. Başka bir deyişle bu dönemde Hıristiyanlık şemsiyesi altında birleşmiş ve tek vücut olmuş bir Avrupa'dan bahsetmenin mümkün olmadığı değerlendirilmektedir.

İslam Fetihleri ve Karolenj Devrinde Avrupa Toplumunu

İslamiyet Arap yarımadasında 7'nci yüzyılın başında ortaya çıktıktan sonra çok hızlı bir yayılma hareketi gerçekleştirmiştir. Önce Doğu'nun kadim İmparatorluklarından Bizans ve Sasanileri (Persler) ardı ardına yenilgiye uğratmış, Bizans'ın elinden bütün Kuzey Afrika ve Ortadoğu'yu alırken, Sasani İmparatorluğu'nu tamamen İslam topraklarına katmıştır (Zeydan, 2013, s. 100-105; Robert, 2002, s. 321-335). Bu fetih hareketi sadece Bizans ve Sasanilerle kalmamış, 8'inci yüzyılda İslam orduları bir yandan Orta Asya'da Çinlilerle savaşırken, diğer

taftan 711 yılında İspanya'ya çıkmış ve çok kısa bir süre içerisinde Vizigot Krallığı'nı yıkarak neredeyse yarımadanın tamamını ele geçirmiştir (Şeyban, 2016, s. 49-52). Arap orduları 720 yılında Frank Krallığına ait Narbonne'u ele geçirmiş ve Avrupa'nın iç kesimlerine doğru akınlarını genişletmişlerdir (Pirenne, 2012, s. 179). Arap orduları 732 yılında Poitiers (Puvatya) önlerine kadar gelmiş ve burada Frank lideri Charles Marter tarafından durdurulmuşlardır. Fakat bu Frankların bu başarısı sonuçsuz kalmış, Arap istilaları şiddetli bir şekilde sürmeye devam etmiştir (Pirenne, 2012, s. 180). Araplar Akdeniz'de de yayılmaya devam etmiş, Kıbrıs adası 649 ve 653 yıllarında iki defa kuşatmış, Rodos adası 653 yılında, Sicilya adası da 668 yılında istila edilmiştir (Şeyban, 2016, s. 48). Arap donanması 9'uncu yüzyılda Ballear Adalarını ve Sicilya'yı ele geçirmiş, Kostantinepolis'i kuşatmıştır (Daniel, 1979, s. 1-14). Araplar ayrıca 838 yılında Güney İtalya'daki Birindizi ve Tarento'yu yağmalamış, 840 yılında Bari'yi fethetmiş ve Bizans-Venedik müşterek donanmasını mağlup etmiştir. 841 yılında Araplar Dalmaçya kıyılarını yağmalamış, 846 yılında Roma şehrinin sınırlarına kadar ilerlemiştir (Daniel, 1979, s. 15-17). Pirenne'ye göre hızla yayılan bu İslam fetihleri ekonomik ve siyasi alanlarda birbirini destekleyen iki önemli dönüm noktasının ortaya çıkmasına ve bu dönüm noktalarının bir sonucu olarak Avrupa'da Hıristiyanlık merkezli dini determinizme dayalı bir "biz" algısının inşa edilmesine neden olmuştur (Pirenne, 2012, s. 181-182). İslam fetihlerinin yarattığı bu kimlik değişiminin daha detaylı bir şekilde analiz edilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Öncelikli olarak İslam fetihlerinin sonucu olarak İspanya, Sicilya ve Afrika'nın ele geçirilmesiyle Batı Akdeniz bir Müslüman gölü haline gelmiş ve Avrupa'ya kapatılmıştır (Daniel, 1979, s. 19-22). Başka bir deyişle Germen istilalarının yaşamasına izin verdiği Akdeniz birliği yok olmuştur. Pirenne, bu olayı Antik Çağ'ın sonu, Ortaçağ'ın başlangıcı olarak kabul etmektedir (Pirenne, 2012, s. 189). İslam fetihlerinden sonra Doğu ile Batı arasındaki deniz ticareti çok ağır darbe almış, Hıristiyan Avrupa Akdeniz deniz ticaretinden soyutlanmıştır. Pirenne, dönemin önemli Arap düşünürlerinden İbn-i Haldun'un "Hıristiyanlığın Akdeniz'de artık bir tahta parçası dahi yüzdüremediği" şeklindeki sözünün kendi iddiasını destekler nitelikte olduğunu öne sürmektedir (Pirenne, 2012, s. 190). Zira Batı Akdeniz'de İslam öncesi Suriye ile yoğun bir deniz ticaretinin hâkim olduğu Marsilya, Nice, Narbonne gibi liman şehirlerinde fetihlerin ardından ciddi bir duraklamanın ve ticari çöküşün olduğunu görülmektedir (Daniel, 1979, s. 23-35). Buna örnek olarak da bahse konu limanlardan Doğu'ya özgü papirüs, zeytinyağı, baharat gibi emtiaların varlığına yönelik ticari kayıtların 8'inci yüzyıldan sonra hemen hemen ortadan kalkması gösterilebilir (Pirenne, 2012, s. 193-197). Başta baharat olmak üzere bu ürünlerin tekrar Avrupa'da geniş çaplı kullanılması ancak 12'nci yüzyılda Haçlı Seferleri sonrasında Doğu ile olan deniz ticaretinin tekrar açılması ile gerçekleşmiştir (Pirenne, 2012, s. 197). Doğu ile yapılan bu ticaretin durması Avrupa'da tüccar sınıfının çöküşüne neden olmuş ve her iki kesimle de bağlantıları bulunan sınırlı sayıda Yahudi tüccar haricinde Avrupa'da ithalat ile uğraşan bir zümre kalmamıştır (Heller, 1992, s. 47-49; Pirenne, 2012, s. 200-201). 8'inci yüzyılda laik bir yapıya sahip Frank Merovenj hanedanının çöküşünde de bu ticari çöküşün çok önemli bir payı olduğunu söylenebilir. Çünkü Doğu ile yapılan ticaretin bitmesi, krallığın en önemli gelir kalemlerinden birisi olan gümrük, resim ve harç gibi ticari vergilerin azalmasına neden olarak Merovenj Krallığı'nın ekonomisini alt üst ederek temellerini sarsmıştır. Bunun sonucunda zayıflayan krallık otoritesi başka bir hanedan olan Karolenjlerin bir darbesi ile yıkılarak yerini Karolenjlerin hâkimiyetindeki Frank Krallığı'na bırakmıştır (Pirenne, 2012, s. 224-225; Dawson, 1976, s. 129). İslam fetihleri sonucunda Batı Akdeniz sahil şeridinin ekonomik ve ticari olarak çökmesine ve Avrupa'nın ağırlık merkezinin kuzeye, özellikle de Sen ve Ren nehirleri arasındaki bölgeye kaymasına neden olmuştur (Dawson, 1976, s. 133). Pirenne'ye göre bu değişimin yeni bir Avrupa'nın inşasında dönüm noktasıdır. Çünkü bu eksen kayması Merovenjlerin yıkılarak yerine Karolenjlerin geçmesine ve Avrupa'nın antikitenin Romalı kimliğinden uzaklaşarak Frankların önderliğinde Germenik öğelerin baskın olduğu yeni bir Hıristiyan Avrupa kimliğini inşa etmesine yol açmıştır (Pirenne, 2012, s. 216-217). Başka bir

deyişle imparatorun otoritesinde birleşen kısmen laik Romalı Avrupa artık Hıristiyanlığın birleştirici gücünde toplanmış Germen ağırlıklı bir Avrupa'ya doğru dönüşmeye başlamıştır. İslam fetihlerinin ve Akdeniz'in Avrupa'ya kapatılmasının aynı zamanda sosyoekonomik olarak feodalitenin yükselişine neden olduğu söylenebilir (Le Goff, 2017, s. 64-65; Dawson, 1976, s. 152). Çünkü Akdeniz ticaretinin gerilemesi, Avrupa'nın inşasında tarıma dayalı kuzeyin daha baskın olmasına neden olmuş, ekonomik üstünlük tarımla uğraşan Germenik unsurların baskın olduğu kuzey Avrupa'ya geçmiştir. Bu ticaretin ağırlıkta olduğu ekonomik sistemden tarımın ağırlıkta olduğu ekonomik sisteme geçiş, toprak sahibi aristokrat sınıfın ekonomik ve siyasi gücünde muazzam bir artış sağlamıştır. Bunun sonucunda da aristokrat toprak sahipleri merkezi kralların karşısında güç kazanarak büyük oranda özerklik elde etmişlerdir. Bu minvalde İslam fetihlerin nedeniyle yaşanan bu eksen kaymasının Avrupa'da güç ilişkilerini değiştirdiği ve aristokrasinin gücüne dayalı Ortaçağ Avrupa'sının temelini attığı söylenebilir (Le Goff, 2017, s. 66-67).

İslam fetihlerinin sosyoekonomik etkisinin açıklanmasından sonra Hıristiyan Avrupa kimliğinin oluşumunda hayati rol oynayan siyasi etkisinin incelenmesi yerinde olacağı değerlendirilmektedir. Çalışmada daha önce değinildiği gibi 9'uncu yüzyıla kadar Avrupa'da kısmen laik bir yönetim anlayışı hâkim gözükmemektedir. Bu dönemde Papalar dahi Kostantinopolis imparatorunun otoritesini tanımakta, başa geçtiklerinde onun onayını almakta ve herhangi bir tehdit karşısında onun korumasına sığınmaktadırlar. Avrupa'daki diğer Germenik barbar krallıklarında da Kilise'nin otoritesini sadece ruhani alanda tanımakta ve devlet idaresi ile krallık bürokrasisine Kilise'yi karıştırmamaktaydılar. Avrupa'nın bu görünümü 9'uncu yüzyıldan sonra hızla değiştiği görülmektedir. 8'inci yüzyılın ilk yarısında Avrupa'daki Germen kökenli halklar arasında çok yoğun bir çatışma ortaya çıkmıştır. Bu dönem, Merovenj hâkimiyetindeki Franklarla Lombardlar, Burgonyalılar, Alamanlar gibi yine Germen asıllı halklar arasında yoğun bir iktidar mücadelesine şahit olmuştur (Le Goff, 2008, s. 117-131). Diğer taraftan her ne kadar 732 yılında Charles Martel tarafından Puvatya Savaş'ında geçici olarak durdurulsalar da, gerek İber yarımadasından gerekse Akdeniz üzerinden Fransa ve İtalya'ya karşı sürekli bir Arap tehdidi söz konusudur.

Bu dönemde diğer bir tehdit de Kuzey Avrupa'da henüz Hıristiyanlığı kabul etmemiş Nordik ve Slav kökenli kavimlerden gelmektedir. İşte bu sıkıntılı durumdan kurtulmak ve gerek Arap tehdidine güçlü bir şekilde karşı koymak gerekse kuzeydeki Germen kavimlerini Hıristiyanlık kimliği adı altında toplayarak iç karışıklara engel olmak amacıyla bir saray darbesi ile Merovenj hanedanını deviren Kısa Pepin, Papalığa yanaşmak ve onunla ittifak halinde hareket etme gereği duymuştur. Frank Kralı Kısa Pepin'in bu tutumu Lombart ve Arap istilalarından bunalmış ve gerek askeri gerekse siyasi alanda bir koruyucu arayan Papalık tarafından da destek görmüştür. Ortaçağ Avrupa'sının temelini atan Şarلمان ile Katolik Kilise'sinin uzlaşmasının önü de böylece açılmıştır (Çoban, 2014, s. 74-77; Pirenne, 2012, s. 235-244). Papalığın bu eksen kaymasının Ortaçağ Avrupa'sında kolektif kimliğin değişmesinde en önemli etken olduğu değerlendirilmektedir. Çalışmada daha önce değinildiği gibi Papalık, Roma İmparatorluğu yıkılsa bile onun manevi varlığını yaşatmış, onun hukuksal ve kültürel sistemlerini benimsemeye devam etmiştir. Kilise, Batı Roma İmparatorluğu'nun topraklarında kurulan Germen Krallıklarını hiçbir zaman öznel bir devlet olarak kabul etmemiş, aksine onları Roma İmparatorluğu'nun bağımsız valssalları olarak görmüştür. Zira Papalık Kostantinopolis'deki imparatorun Kilise üzerindeki mutlak hâkimiyetini 8'inci yüzyılın sonuna kadar meşru Roma İmparatoru ve Aziz Kostantin'nin varisi olarak kabul etmiş ve kendisini ona bağlı bir kurum olarak görmüştür.

Fakat Papalık ile Kostantinopolis imparatoru arasındaki bu bağ 7'nci ve 8'inci yüzyıllarda Bizans'ın Papalığı gerek Arap gerekse kuzeydeki Lombard istilalarına karşı koruyamaması nedeniyle sarsılmış ve zayıflamıştır. Çünkü Arap istilaları döneminde Bizans kendi topraklarını koruma derdine düştüğü için Papalığa gerekli yardımı yapamamıştır. Bu nedenle de Papalık

kendisine yeni bir hamî arama ihtiyacı duymuştur. Bu yeni hamî ise kuzeydeki Frank Krallığı olmuştur (Kırıkkanat, 2014, s. 48-49; Dawson, 1976, s. 217-218; Pirenne, 2012, s. 244-246). Zira 726 yılına kadar Papa ile Kostantinepolis imparatoru arasındaki bağ her ne kadar krizlere ve sorunlara şahit olsa da devam etmiştir. Fakat İmparator III. Leo'nun 726 yılında biraz da İslam etkisi ve Küçük Asya'daki Pauluşçu hareketi yatıştırmak için başlattığı tasvir kırıkcılık (ikonoklazm) hareketi, Papa II. Gregorius'un imparatoru aforoz etmesine ve Bizans ile Roma arasındaki bağların tamamen kopmasına neden olmuştur. Bu durum aynı zamanda Bizans İmparatorluğu ile Roma Kilisesinin bütünsel bir evrensellik iddialarına da çok ciddi darbe vurmuştur (Avcı, 2015, s. 150-151). Hatta Papa bu hareket karşısında ruhani ve dünyevi iktidarın ayrı olduğunu, imparatorun ruhani iktidar alanında söz sahibi olamayacağını ve bütün Hıristiyanların, imparatorun bu sapıklığına karşı çıkmasının dini bir görev olduğunu ilan etmiştir. Papa imparatoru ikonoklazm hareketini başlatması nedeniyle İslam'a sempati duymakla dahi suçlamıştır (Pirenne, 2012, s. 255).

Bizans ile köprülerin atılmasından sonra Papalık yeni bir koruyucuya ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle bir taraftan Lombard istilaları bir taraftan da İslam akınları nedeniyle ciddi sıkıntı yaşayan Papalık içine düştüğü bu durumdan kurtulmak için Franklara yönelmiştir. Burada önemli husus bu yönelmenin hem Papalığın hem de Frankların ortak çıkarlarına uygun olmasıdır. Papalık bu yaklaşma ile İslam akınlarına ve Lombard istilalarına karşı kendini koruyacak bir hamî bulmayı ve kuzeyde henüz Hıristiyanlığı kabul etmemiş putperest Nordik, Germen ve Slav kavimlerine güçlü bir imparator otoritesi sayesinde Hıristiyanlığı yayarak nüfuzunu arttırmayı amaçlamıştır. Franklar ise Hıristiyanlığın bu kuzey kavimlerine yayılmasının aynı zamanda bahse konu kavimlerin kendi otoriteleri altına girmesine neden olacağı düşüncesiyle bu uzlaşmaya sıcak bakmışlardır (Dawson, 1976, s. 218-240). Frankların Papalıkla yapılacak bu uzlaşmaya sıcak bakmalarının bir diğer nedeninin ise Karolenjlerin bir saray darbesi ile ele geçirdikleri Frank tahtına Papalığın onayı aracılığıyla kendi tebaaları nezdinde meşruiyet kazandırmaları isteği olduğu söylenebilir (Pirenne, 2012, s. 261). Dönemin Avrupa'sının ruhani lideri Papalık ile siyasi lideri olma amacını taşıyan Frank monarşisinin karşılıklı ortak çıkar çerçevesinde yaklaşması ilerleyen dönemlerde Hıristiyanlık çatısı altında bir bütünleşmiş Avrupa'nın inşasına yol açtığı değerlendirilmektedir. Bu uzlaşmanın resmîyete dökülmesi ise 756 yılında Lombardların tekrar Papalığa saldırması sonucu gerçekleşmiştir. Lombard istilası sonucu Papa II. Stephen öncelikli olarak Kostantinepolis imparatorundan yardım istemiş fakat kendi iç sorunları ve İslam tehdidi ile uğraşan Bizans bu yardım çağrısına cevap verememiştir. Bunun sonucunda Frank Kralı Kısa Pepin'e yönelen Papa, onunla Ponthion'da bir antlaşma yapmıştır. Bu antlaşmaya göre Kısa Pepin, Papalığı bütün istilalara karşı koruyacak, Papa ise Karolenj hanedanından olmayan birini kral olarak tanımayacak ve aforoz edecektir. Bu antlaşma gereğince Kısa Pepin, Lombardlarla savaşarak Papalık üzerindeki tehdidi ortadan kaldırmıştır. Fakat daha da önemlisi Kısa Pepin, "Pepin Bağı" (Donation of Pepin) ile Parma, Mantua ve Ravenna dâhil bütün Orta İtalya'nın siyasi yönetimini Papa'ya vermiştir. Böylece Papa, Papalık Devletleri adı altında dünyevi iktidar sahibi haline gelmiştir. Papa ise bu bağışa karşılık Pepin'in iki oğlunu yani Charles ve Şarlman'ı kutsamıştır (Çoban, 2014, s. 75-76).

Kısa Pepin'den sonra Frank tahtına oturan Şarlman'da Kısa Pepin'in Papalıkla olan ittifakını devam ettirmiştir. Bu ilişkinin bir sonucu olarak Papa III.Leo 800 yılında Şarlman'a imparatorluk tacını giydirmiştir (Çoban, 2014, s. 77-78). Le Goff'a göre Papa, Şarlman'a imparatorluk tacını giydirirken üç ana hedefi gerçekleştirmeyi düşünmüştür. Birincisi, Papa, Şarlman aracılığıyla yetkisi fiilen ve hukuken herkes tarafından tanınan bir otoritenin yani imparatorun desteğini arkasına almak istemiştir. İkincisi, yeni kurulan ve Papalık Devletleri adı altında tanınan kendi dünyevi hükümdarlığını garantiye almak amacın gütmüştür. Sonuncusu ise Şarlman'ı doğuda Bizans İmparatorluğu'nun da başına geçirerek bütün Hıristiyan âleminde Katolik Kilisesi ve Papanın üstünlüğünü kabul ettirmeyi hedeflemiştir (Le Goff, 2017, s. 53-54). Papalığın bu politikalarının amacının aslında kendisini de bir parçası kabul ettiği kadim

Roma'nın varisi konumundaki Kostantinepolis imparatorunun meşruiyetini kaybettirerek, kendi kontrolünde yeni bir varisi imparator yaratmak olduğu söylenebilir (Kırıkkanat, 2014, s. 66). Bu amaçla Papalık önce Şarlman ile Bizans İmparatoriçesi Irene'nin evlendirilerek Şarlman'ın Bizans tahtına da sahip olmasına çalışmış, fakat bunda başarısız olmuştur (Kırıkkanat, 2014, s. 67-70). Daha sonra ise 979 yılında "Kostantin Bağışı" (Donatino Costantini) adı verilen ve düzmece olduğu 15'inci Yüzyılda Lorenzo Valla tarafından kanıtlanan bir belgeyle Kostantinepolis imparatorunun Papalık üzerindeki zaten fiilen biten meşruiyetini resmen de ortadan kaldırmıştır (Kırıkkanat, 2014, s. 72-80).

Şarlman, Kısa Pepin'in Papalıkla karşılıklı çıkar esasına dayanan ilişkisini daha da derinleştirerek devam etmiştir. Kaldı ki 9'uncu Yüzyıl Papalık ile Frankların ortaklığına dayalı bir Avrupa inşası ile geçmiştir. Bu süreç içerisinde Şarlman bu politikayı destekler eylemlerde bulunmuştur (Le Goff, 2008, s. 35-37). Bu minvalde Şarlman önce Papalığı rahatlatmak için Lombardlar üzerine gitmiş ve onları dize getirmiştir. Akabinde İspanya üzerine giderek buradaki Müslümanlarla savaşmıştır. Şarlman aynı zamanda Roma Kilisesinin nüfuzunu arttırmak için Doğu ve Kuzey Avrupa'daki putperest Germen kavimlerinin üzerine giderek onların Hıristiyanlığı kabul etmesine ön ayak olmuştur (Le Goff, 2008, s. 37-38). Le Goff, 9'uncu Yüzyılda yaşanan bu gelişmelerin Avrupa tarihinde dönüm noktası olduğunu belirtir. Kurulan bu ittifak sayesinde Şarlman bir Avrupa İmparatorluğu kurarken, Kilise de dünyevi otoritesini arttırmıştır (Le Goff, 2017, s. 50-52). Benzer bir şekilde Pirenne'ye göre de Şarlman'ın Papa tarafından taç giydirilmesi sonucunda Frank İmparatorluğu hükmettiği halklar nezdinde Hıristiyanlık aracılığıyla meşru hale gelmiştir. Bu minvalde Frank İmparatorluğu'nun dayandığı ana kimlik unsuru da kendisine bu hükmetme meşruiyetini sağlayan Hıristiyanlık olmuştur (Pirenne, 2012, s. 270-272). Dolayısıyla Şarlman ve onun imparatorluğu tamamen "Hıristiyan" bir imparatorluk haline gelmiştir (Çoban, 2014, s. 78-79).

Katolik Kilisesi ile Frank monarşisinin ortak olarak inşa ettikleri bu Hıristiyanlık temelli kimlik anlayışının ve Hıristiyanlık çerçevesinde oluşturulmaya çalışılan bütünleşik Avrupa toplumunun Avrupa'nın yeni "biz" kavramını ortaya çıkardığı değerlendirilmektedir. Artık Avrupa, Katolik Kilisesi tarafından meşruiyeti tanınmış Hıristiyan bir imparatorun hükmü altında dini kimliğin etrafında toplanmış yeni bir toplum haline gelmektedir. Pirenne'ye göre bu oluşumun gerçekleşmesi ile İslam'ın yayılışı arasında kuvvetli bir korelasyon vardır (Pirenne, 2012, s. 320-321). Çünkü eğer İslam'ın hızlı yayılışı olmasaydı, Bizans gücünü ve Roma üzerindeki etkisini kaybetmeyecek, Batı Akdeniz Avrupa'ya kapanmayacak ve Romalı Avrupa, Akdeniz merkezli bir yapıda varlığını sürdürmeye devam edecekti. Fakat İslam'ın bütün dengeleri alt üst etmesi, Avrupa ile Doğu arasındaki bağları koparmış, Papa'nın Batı Avrupa ile sınırlı ruhani bir otoriteye sahip olmasına ve Frank Krallığı'nın Akdeniz merkezli bir Romalı Avrupa'yı yıkararak kuzey merkezli Germen unsurların baskın olduğu bir Hıristiyan Avrupa yaratmasına neden olmuştur (Pirenne, 2012, s. 322-324). Pirenne bu süreci, "Hz. Muhammed olmasaydı, Şarlman'da olmazdı" şeklinde özetlemektedir (Pirenne, 2012, s. 271-274). Avrupa'nın Romalı kimliğinden uzaklaşarak Germen unsurların baskın olduğu bir Hıristiyan kimliğine yaklaşması etkilerini sadece siyasi alanda değil aynı zamanda kültürel alanda da göstermiştir. Bu dönemde Romalı Avrupa'nın ortak dili olan Latince bile yerini yerel dillere bırakmış, Karolenjlerden sonra günlük hayattan çıkmaya başlamış ve sadece entelektüel çevrelerin ve rahiplerin anladığı bir dil haline gelmiştir (Le Goff, 2017, s. 11-15).

Le Goff'da Ortaçağ Avrupa'sında gerçek olan tek olgunun Hıristiyanlık olarak kabul edildiğini öne sürmektedir ama bu Hıristiyanlık Le Goff'a göre başlangıçtaki halinden oldukça uzaklaşmış bir öğretilerdir. Le Goff, Ortaçağ Avrupa'sında "Doktrina Christiana" yani Hıristiyanlık Öğretisinin temel kaynağı olarak Kutsal Kitabın gördüğünü belirtir. Fakat Le Goff'a göre bahse konu Kutsal Kitabın metni ile Ortaçağ Avrupa'sındaki okuyucu arasında yukarıda belirtilen Latince'nin yerini yerel dillere bırakmasının bir sonucu olarak bir dil kaynaklı engel bulunmaktadır. Bu engelin dolaylı sonucu ise metnin anlaşılmasının Ortaçağ insanı için zor

olmasıdır. Bu nedenle Ortaçağ insanı metni anlayabilmek için Kilise tarafından üretilen bir dizi yardımcı kitap ve yorumlamaya ihtiyaç duymuştur. Le Goff'a göre zaman içerisinde, Kilise'nin otoritesini arttırmasına paralel olarak, Kutsal Kitap metni bu yorumların ve açıklamaların gerisinde ezilmiş, asıl anlamını yitirmiştir (Le Goff, 2017, s. 123). Başka bir deyişle Kutsal Kitap metni, siyasi iktidarın desteğini alan ve ruhani iktidarı da elinde tutan Kilise'nin çıkarları doğrultusunda anlamsal olarak yeniden inşa edilmiştir. Kilise, Kutsal Kitabın anlamı üzerinde kendi hâkimiyetini kurmuştur. Hatta Kilise daha da ileriye giderek Kilise'nin öğretileri dışında hiçbir kurtuluşun olmadığını ve insanın ancak Kilise'nin ona dikte ettiği gerçekliğe uyum sağlayarak ebedi kurtuluşa erişebileceğini öne sürmüştür (Adam, 1998, s. 216). Kilise aynı zamanda Kutsal Kitabın anlamını kendi çıkarları doğrultusunda manipüle etmekten hiç kaçınmamıştır (Dawson, 1976, s. 234-235). Kilise'nin Kutsal Kitabın anlamı üzerindeki hâkimiyetinin bir başka sonucu da Ortaçağ Avrupa toplumunun Antik Çağ'ın büyük oranda fiziksel gerçekliğe dayanan kolektif bilincinin değişime uğramasıdır. Kilise tarafından şekillendirilen Hıristiyanlık dogmatizmine dayanan bu yeni kolektif bilincin gerçekliği daha çok mistik ve bilimsellikten uzak soyutlamalardan oluşmaktadır (Le Goff, 2017, s. 145). Charles Taylor'un tabiri ile Ortaçağ Avrupa toplumu "yoğun eskalojik unsurlara dayanan sihirli bir dünyaya" sahipti. Bu sihirli dünya doğada vuku bulan bütün olguları mistik soyut varlıklara bağlayan canavarlar, cinler veya iblislerle dolu bir yapıya dayanmaktaydı (Taylor, 2014, s. 36-51). Le Goff'da Ortaçağ Avrupa toplumunu selamet umuduyla bekleyen bir korku dünyasına sahip olduğunu öne sürmektedir (Le Goff, 2017, s. 200-201). Zira İncil'deki ayetlerin dünyanın sonunun belirtisi olarak büyük çaplı savaşlara, salgınlara, kıtlıklara ve depremlere işaret etmesi, 6'ncı Yüzyıldan itibaren de Avrupa toplumunun gerek barbar istilaları gerekse veba salgınları ve kıtlıklar yaşaması bahse konu korku dünyasının kolektif bilinçte inşa edilmesini kolaylaştırmıştır. Bu minvalde de Ortaçağ Avrupa toplumunun kendisini kıyametten önceki ahir zamanda yaşadığını zannetmesine neden olmuştur (Le Goff, 2017, s. 203-204). Le Goff, yukarıda bahsedilen kolektif karamsarlık halinin ve dünyayı hor görme (contempus mundi) düşüncesinin Ortaçağ Avrupa toplumunun bilinç dünyasında önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir. Bu hor görme düşüncesi, Avrupa toplumunun bu dünyanın maddi gerçekliğini küçümsemesine ve hayatını ölümden sonraki yaşama göre düzenlemesine neden olmuştur. Bu çerçevede de Kilise ve onun ölümden sonraki hayat üzerindeki kitlelere dayatılan otoritesi artmış, Kilise, Avrupa toplumunun kolektif bilinci üzerinde mutlak karar verici haline gelmiştir (Le Goff, 2017, s. 197-198). Le Goff, Ortaçağ Avrupa'sındaki Kilise'nin kolektif bilinç üzerindeki etkisine bir örnek olarak toplumda bireyselliği ret eden ve Hıristiyanlık çatısı altında birleşen bir grup kimliğinin hâkim olduğu anlayışın yerleşmesini vermektedir. Bu anlayışa göre Ortaçağ Avrupa'sında bireyselleşmek ve farklılaşmak büyük bir günah olarak görülmekteydi (Le Goff, 2017, s. 310). Bu grup kimliğine dayalı anlayış aynı zamanda özgürlük kavramının kolektif bilinçteki anlamına da farklı bir bakış açısı getirmekteydi. Ortaçağ Avrupa'sı toplumunda özgür olmak, günümüzdeki özgürlük kavramına bir tezat oluşturacak şekilde, Hıristiyan topluma uyum sağlamak anlamına gelmekteydi (Le Goff, 2017, s. 311).

Le Goff, Ortaçağ Avrupa toplumunun Kilise tarafından yaratılan Hıristiyanlık temelli bilinç dünyasının etkisini tarih yazımında da gösterdiğini belirtmektedir. Le Goff'a göre Ortaçağ Avrupa'sındaki tarih yazımı Hıristiyanlık odaklı ve lineer olarak adlandırılan bir anlayışa sahiptir. Bu anlayış tarihi sadece Hıristiyanlık öncesi ve sonrası olarak ayırmakla kalmamakta aynı zamanda onun bütün olgularını Hıristiyanlıkla olan ilişkisi temelinde değerlendirmektedir. Le Goff'a göre bu bakış açısı Ortaçağ Avrupa'sının çağdaşı Bizans, İslam ve Asya uygarlıklarının dışarıda bırakıldığı bir duruma yol açmaktadır. Le Goff, Ortaçağ Avrupa'sındaki bu Hıristiyanlık temelli dar tarih anlayışının ulusal tarih yazımı üzerindeki örneği olarak anılan dönemdeki tarih yazımlarının Fransa tarihini Hıristiyanlıkla bağlantılı bir şekilde üç zaman aşamasında açıkladığına işaret etmektedir. Bu aşamalar, Frank Kralı Clovis'in vaftiz olması, Şarلمان'ın egemenliği ve Haçlı Seferleri'dir. Le Goff'a göre bu durum Ortaçağ Avrupa toplumu

ve Kilise tarafından “tarihin Hıristiyanlaştırılması” olarak tanımlanmaktadır (Le Goff, 2017, s. 182-183).

Russ’da Ortaçağ Avrupa’sında Kilise’nin kolektif bilince hâkim olduğu düşüncesine katılmaktadır. Fakat Russ bu sürecin oluşumunu Antik Grek düşüncesi ile Hıristiyan düşüncesinin çatışmasının bir aşaması olarak görmektedir (Russ, 2014, s. 11-12). Russ’a göre Avrupa toplumunun kolektif bilinci iki farklı dünya görüşünün Hegelci bir tarzda çatışması sonucu oluşan bir sentezdir. Bu dünya görüşlerinden birincisi doğaya ve nesnel gerçekliğe dayalı Grek düşüncesi, diğeri de soyut Tanrı’nın gerçekliğine dayalı Yahudi-Hıristiyan düşüncesidir (Russ, 2014, s. 12). Bunlardan ilki akıl ve doğayı birleştirerek gözleme dayalı bir hakikati savunurken, ikincisi akıl ve vahiyi birleştiren mantığa dayalı bir hakikat ileri sürmektedir. Birincisinde bilginin kaynağı doğa iken, ikincisinde Tanrı’nın kelamı olan ilahi vahiydir. Birincisi insanın parçası olduğu doğanın somut gerçekliğine dayanırken, ikincisi Tanrının inayeti ile insanın doğanın hâkimi ve merkezinde olduğu soyut gerçekliğe dayanmaktadır. Birincisinde Tanrılarda tıpkı insanlar gibi doğanın yasalarına tabi iken, ikincisinde Tanrı doğüstü ve kadir-i mutlaktır. Birincisinde aklın amacı doğayı anlamak iken, ikincisinde aklın amacı Tanrısal vahiyi anlamaktır. Çünkü Tanrı doğayı yaratmış ve sözlerini ilahi vahiyle bildirmiştir. İnsanın amacı onun yaratıklarını çözmekten ziyade onun ne dediğini anlamaktır (Russ, 2014, s. 13-19). Russ’a göre bu çatışma Romalı Avrupa’da başlar. Önceleri Antik Yunan’dan natüralist dünya görüşünü alan Roma bunu benimser ve muhafaza eder. Fakat İmparatorluğun son döneminde Hıristiyanlık bu dünya görüşüne meydan okur. Roma’da bu her iki dünya görüşünü de uzlaştırarak, daha doğrusu Hıristiyanlığın içerisine pagan unsurları sokarak bu gerilimi azaltır. Ama çalışmada daha önce değinildiği gibi İslam akınlarnının dolaylı bir sonucu olarak Romalı Avrupa’nın yıkılması bu uzlaşmayı da sona erdirir. Şarلمان ile Kilise’nin ortak çıkarları doğrultusunda birleşmeleri sonucu Tanrısal vahiye dayalı Hıristiyan dünya görüşü Avrupa kolektif bilincine hâkim olur (Russ, 2014, s. 15-16). Fakat ilerleyen yüzyıllarda bu sefer İslam düşüncesi sayesinde Avrupa’ya Antik Grek düşüncesi yeniden enjekte edilecek ve çatışma 13’üncü yüzyıldan sonra yeniden başlayacaktır.

Özetle Şarلمان sonrası Ortaçağ Avrupa toplumunda ana toplumsal kaidenin Hıristiyan kimliği haline geldiği söylenebilir. Başka bir deyişle kendine özgü bütün değerler sistemi ile beraber Hıristiyanlık bahse konu toplumun kolektif bilincinin yani “biz” kavramının yegâne dayanak noktası haline gelmiştir. Hıristiyanlık ayrıca Antik uygarlıkların analizinden mitolojik düşünceye, mitolojik düşünceden bilimsel düşünceye ve hatta sanata kadar kolektif bilinci neredeyse her alanda belirleyici ana tema halinde kendini göstermektedir (Kar, 2017, s. 203-206). Bu minvalde, artık Romalı Avrupa sona erdiği, Germenik unsurların baskın olduğu bir Hıristiyan Avrupa doğduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca bu Hıristiyan Avrupa hem siyasi hem de ruhani iktidar gruplarının ortaklaşa çıkarları ve uzlaşmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla her iki iktidar zümresi tarafından da yine çıkarları doğrultusunda manipüle edilmiştir. Hıristiyanlığın tek meşru kimlik haline geldiği bu toplumda Hıristiyan kimliği dışında kalan bütün kesimler ötekileştirilmiştir. Hatta insan olma şartı bile Hıristiyan olma şartına bağlanmıştır. Bu çerçevede Hıristiyanlar arasında kötü bir şey olarak tanımlanan savaş bile Hıristiyan olmayan ötekilere karşı yapıldığında bir dini görev olarak tanımlanmıştır (Le Goff, 2017, s. 159). Şarلمان sonrası Ortaçağ Avrupa toplumunu bir nevi dini ırkçılığın hâkim olduğu bir sitem olarak gören Le Goff, bu duruma kölelik örneğini verir. Ortaçağ boyunca putperest kalan bazı Anglosakson, Sakson ve Slav kabileleri Ortaçağ Hıristiyan Avrupa’sının köle pazarlarını yegâne unsurlar haline gelmiştir. Hatta Kilise dahi bu köle ticareti işine girmiştir. Bu insanların kölelikten kurtulmalarının tek yolu ise Hıristiyanlığa geçmeleridir. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi Ortaçağ Avrupa’sında insan olarak tanımlanmanın ve bazı haklara sahip olmanın en baştaki şartı Hıristiyan olmaktır. Bu minvalde diğer ötekilerin gayr-i insanileştirilerek köleleştirilmesi, insan olarak değerlendirilmedikleri için gayet normal karşılanmaktadır. Le Goff Ortaçağ Avrupa toplumunun bu durumunu dini aidiyete dayalı bir apartheid sistemi olarak görmektedir (Le Goff,

2017, s. 160-161). Dolayısıyla Şarlıman sonrası Ortaçağ Avrupa'sında dini determinizme dayalı bir kolektif kimliğin, yani "biz" kavramı varlığının söz konusu olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada 8'inci yüzyıldaki İslam fetihleri ile Ortaçağ Avrupa toplumunda anılan dönemde yaşanan kolektif kimlik değişimi arasındaki korelasyon analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Antik Çağ'ın en büyük imparatorluğu olan Roma'nın ikiye ayrılması ve Batı Roma İmparatorluğu'nun Kavimler Göçü neticesinde yıkılması konuları üzerinde durulmuştur. Söz konusu hadiselerin her ne kadar Avrupa'da önemli bir siyasi, ekonomik ve sosyal alt üst oluşlara neden olsa da Avrupa toplumunun Akdeniz merkezli Romalılık esasına dayanan kolektif kimliği üzerinde köklü bir değişim yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Zira Avrupa'da Roma'nın yerini alan barbar krallıklar zaman içerisinde Roma'nın hem dinin hem de dili benimsemiş, idari ve ruhani yönetim mekanizmalarını büyük oranda laik bir yapıya sahip Roma'nın esaslarına göre kurmuş ve kısmen de olsa Kostantinopolis'teki Doğu Roma İmparatoru'nun üstün statüsüne saygı duymuştur. Anılan dönemde Katolik Kilisesi de Roma'nın siyasi ve ruhani geleneklerini devam ettirmiş ve Kostantinopolis İmparatoru'nu kendi dünyevi hamisi olarak görmüştür. Bu minvalde erken Ortaçağ Avrupa toplumunun kolektif kimlik algısının Romalılık üzerine kurulu olduğu söylenebilir.

Fakat 8'inci yüzyıldaki İslam ilerleyişinin Avrupa toplumunda yarattığı travma Romalılık esasına dayalı bu kolektif kimlik algısının büyük oranda deforme olmasına yol açmıştır. Bahse konu deformasyonun en önemli nedenlerinden birisinin de Doğu Roma İmparatorluğu'nun da İslam ilerleyişi karşısında etkili bir varlık gösteremediği ve Avrupa'yı koruyamadığı olduğu değerlendirilmektedir. Bu nedenle Katolik Kilisesi kendine yeni bir hami arayışına yönelmiş ve bu yeni hami de kuzeydeki Frank Krallığı olmuştur. Kilise ile Frank Kralı Kısa Pepin arasında yapılan ittifak zaman içerisinde hem genişlemiş hem de derinleşmiştir. Söz konusu ittifak Şarlıman zamanında Kilise'nin ruhani otoritesi ile Frank İmparatoru'nun siyasi erkine dayalı bir Hıristiyan Avrupa kimliğinin inşa edilmesine yol açmıştır. Bu yeni kimliğin en önemli sonucunun da geçmişte Akdeniz merkezli ve Latince'nin başat rol oynadığı Romalılık esasına dayalı kolektif kimliğin yerini Kuzey ve Orta Avrupa merkezli, Germenik karakterin baskın olduğu ve feodal bir ekonomik yapıya dayalı yeni bir Hıristiyan Avrupa kimliğine bırakması olduğu değerlendirilmektedir. Sonuç olarak 8'inci yüzyıldaki İslam ilerleyişinin Avrupa toplumunda hem siyasi hem de kültürel alanda köklü bir kolektif kimlik değişimine yol açtığı sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

- Adam, B. (1998). “Katolik Kilisesi’nin Kurtuluş Öğretisi Açısından Yahudiliğe ve İslam’a Bakışı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (XLI), ss.201-122.
- Avcı, C. (2015). *İslam-Bizans İlişkileri (610-847)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Baker, S. (2015). *Eski Roma, s. Bir İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü*. E. Duru (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Bulut, Y. (2016). *Oryantalizmin Kısa Tarihi*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Çoban, B. Z. (2014). *Geçmişten Günümüze Papalık*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Daniel, N. (1979). *The Araps and Medieval Europe*. Londra: Longman.
- Dawson, C. (1976). *Batının Oluşumu*. D.Tayanç (Çev.). İstanbul:Degah Yayınları.
- Gaudemet, J. (2015). “Roma Mucizesi”, *Akdeniz, s. Tarih, Mekan, İnsanlar ve Miras*. F.Braudel (Ed.), N. Erkut ve A.Derman (Çev.). İstanbul, s. Metis Yayınevi, ss. 166-190.
- Heller, O. (1992). *Yahudiliğin Çöküşü*. S. N. Kaya (Çev.). İstanbul, s. İnter Yayıncılık.
- Kar, S. (2017). “Felsefi Açından İslamofobi’nin Eleştirisi”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (47), ss. 197-220.
- Karlıağ, B. (2004). *İslam Düşüncesinin Batı Düşüncesi’ne Etkileri*. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Kırıkkanat, M. (2014). *Bir Hristiyan Masalı, s. Tarihin En Büyük Sahtekârlığı*. İstanbul, s. Kırmızıkeci Yayınevi.
- Le Goff, J. (2017). *Ortaçağ Batı Uygarlığı*. H.Güven ve U. Güven (Çev.). Ankara: DoğuBatı Yayınları.
- Le Goff, J. (2008). *Avrupa’nın Doğuşu*. T.Binder (Çev.). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Le Goff, J. (2017). *Ortaçağda Entelektüeller*. M. A. Kılınçbay (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pirenne, H. (2012). *Hız Muhammed ve Şarhman: İslam Fetihleri ve Ortaçağ Batı Uygarlığı*. M. Ö. Mengüşoğlu (Çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Robert, J. M. (2002). *Dünya Tarihi: Tarih Öncesi Çağlardan 18’inci Yüzyula*. İ.Erman (Çev.). İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Russ, J. (2014). *Avrupa Düşüncesinin Serüveni: Antik Çağdan Günümüze Batı Düşüncesi*. Ö.Doğan (Çev.). Ankara: DoğuBatı Yayınları.
- Şeyban, L. (2016). *Reconquista: Endülüs’te Müslüman-Hıristiyan İlişkileri*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Taylor, C. (2014). *Seküler Çağ*. D. Körpe (Çev.). İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tours, G. (1982). *History of Francs*. Londra: Routlune Press.
- Zeydan, C. (2013). *İslam Uygarlıkları Tarihi Cilt 1*. N. Gök (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

European society had experienced great and sudden changes in the 4th and 5th centuries. Primarily, The Tribal Migration, which started in 375 and continued for decades, caused a radical change in the social structure of Europe. Subsequently, the division of Rome, the largest empire of the Ancient Age in 395, resulted in the cracking of the political union on the continent. However, it can be said that the most important turning point of this change process was the destruction of the Western Roman Empire by barbarian tribes in 476. With the collapse of Western Roman Empire, Europe's Antiquity period ended politically, and the Middle Age, which has defined as a period of decline by most of researchers, had started. As a matter of fact, the political end of Rome did not cause it to be erased culturally and socially. Because all of the barbarian kingdoms established in the place of Rome have tried to keep the Roman administrative system, culture and traditions to a great extent. These barbarian kingdoms have tended to adopt and imitate Rome administrative, legal and cultural systems. Many of them embraced Christianity, the religion of Rome, and Latin, the language of Rome. For this reason, the collapse of Western Roman Empire did not lead to the destruction of its Roman identity and culture in Europe, resulting in its living in different barbaric kingdoms. Therefore, Europe's social culture and state system continued to be the Roman and the center of political gravity to the Mediterranean coast. However, the Islamic conquests that started in the 8th century caused a great change in this Roman identity of Europe. The Arab armies compressed Europe by capturing the Iberian Peninsula, the southern coasts of France and Sicily. This political and military pressure led to the unification of the European society in the political hegemony of Frank Empire and in the spiritual body of the Papacy. In particular, the fact that Frank Emperor Charlemagne declared himself as the heir of the Roman Empire also caused this merger to become stronger. In other words, the political and military pressure of the Arab conquests led to the emergence of a new social structure in Europe, where the Frank Empire was political and the Papacy was the spiritually dominant element. This change has led European society to adopt a new collective identity dominated by Germanic elements. The change also shifted Europe's center of gravity from the Mediterranean basin to the north. In short, Islamic conquests caused the Roman and Mediterranean European identity to shift in a Northern and Germanic direction.